Adela MARINCU
(Universitatea de Vest
din Timişoara)

Călătorie în țara românilor – o incursiune etno-jurnalistică în Valea Timocului[1]

Abstract: (*Traveling to the Country of Romanians – an Ethno-Journalistic Incoursion into the Timoc Valley*) My study aims to emphasize the ethnic, cultural and religious aspects existing today in Serbian and Bulgarian Timoc, with a significant detailing of the identity marks of material culture belonging to the Romanians from the Timoc Valley. The purpose of this study is to define the specificity of the folk culture of Timoc, manifested in the areas in which they live, as an integral part of the traditional Romanian civilization. We will take as a starting point the travel journal entitled *Traveling to the country of Romanians*, published in 1999, in order to move our steps towards the reality of our days.

Keywords: *romanian*, *Timoc*, *folklore*, *traditions*, *travel*

Rezumat: Studiul meu își propune să evidențieze aspecte etnice, culturale și religioase existente în prezent atât în Timocul sârbesc cât și în cel bulgăresc, cu o detaliere semnificativă în privința mărcilor identitare ale culturii materiale aparținând românilor din Valea Timocului. Scopul cercetării este acela de a defini specificul culturii populare a românilor din Timoc, manifestate pe meleagurile în care aceștia viețuiesc, ca parte integrantă a civilizației tradiționale românești. Vom lua ca punct de reper jurnalul de călătorie intitulat *Călătorie în țara românilor*, apărut în anul 1999, pentru a ne îndrepta pașii înspre realitatea zilelor noastre.

Cuvinte-cheie: *români*, *Timoc*, *folclor*, *tradiții*, *călătorie*

Informațiile științifice despre românii din Timoc, trăitori într-un spațiu de formă triunghiulară a cărui bază se află la nordul Dunării, între Baziaș și Calafat, cuprinzând localitățile din Serbia și Bulgaria situate pe ambele maluri ale râului Timoc, la granița dintre cele două țări, s-au înmulțit începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și continuând pe parcursul secolului XX, precum și în zilele noastre. În această perioadă, o seamă de istorici, etnografi și lingviști, statisticieni și sociologi români sârbi și bulgari, francezi, austrieci etc. au căutat să elucideze problema originii lor, a identității etnice, a perioadei când s-au așezat în acest spațiu, dar și să prezinte evoluția demografică și aria de extindere pe teritoriul celor două țări a satelor locuite de români. Fără să insistăm asupra punctelor de vedere divergente emise de-a lungul timpului de cercetători, arătăm doar că toate studiile au confirmat numărul mare al românilor din

[1] Cercetarea pentru această lucrare a fost realizată prin proiectul Educaţie antreprenorială şi consiliere profesională pentru doctoranzi şi cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaştere din domeniul ştiinţelor socio-umaniste către piaţa muncii (ATRiUM) – POCU/380/6/13/123343.

BDD-A31479 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:33 UTC)

această zonă și mulțimea localităților în care au trăit în sate exclusiv românești sau mixte româno-sârbești sau româno-bulgărești (v. Sorescu Martinovici 2006).

Cercetătoarea Otilia Hedeșan (2008: XIV) arată că în elucidarea problemelor identitare ale românilor timoceni trebuie avute în vedere argumentele istorice care demonstrează o veche viețuire românească în acest teritoriu și migrațiile succesive, începând cu secolul al XVII-lea dinspre nordul spre sudul Dunării. Mulțimea credințelor și obiceiurilor tradiționale păstrate de românii timoceni până spre zilele noastre constituie, după părerea autoarei, precum și a lui Emanoil Bucuța, un „adevărat brâu de rezistență" într-un mediu adeseori ostil, în care intervențiile politice, lipsa școlilor în limba națională și a bisericilor românești putea conduce la pierderea identității etnice. Cercetarea tradițiilor strămoșești legate de ciclul vieții familiale și comunitare, a obiceiurilor ocupaționale, familiale și a sărbătorilor religioase ca și transmiterea pe cale orală a textelor folclorice ne pot ajuta astăzi să aducem argumente noi în demonstrarea originii și evoluției culturale a românilor din Timoc, să demonstrăm relația de convergență a vieții spirituale a acestora atât cu românii din interiorul granițelor actuale ale țării noastre cât și cu populațiile în mijlocul cărora trăiesc, bulgarii și sârbii, dar și cu întregul spațiu sud-est european în care își au sorgintea o mare parte din tradițiile și obiceiurile lor populare.

Majoritatea manifestărilor rituale cuprinse în ciclul obiceiurilor de peste an sunt direct legate de ciclurile cosmice. Cunoscute la mai toate civilizațiile lumii antice, acestea exprimă nevoia omului de a influența în bine viața sa pământească printr-o comunicare cât mai profundă cu forțele și energiile celeste, în cadrul unui univers conceptual de interferență a celor două planuri, astfel încât, între hotarele timpului, a cărui trecere este condiționată de mișcarea ciclică a astrului solar pe bolta cerească, omul să poată acționa pentru binele propriu și al comunității în care este integrat. „Modul în care oamenii receptează și trăiesc efectiv timpul, îl încarcă cu evenimente faste și nefaste, previzibile și imprevizibile, îl împart și îl măsoară cu unități de măsură corelate cu orologiile cosmice și terestre, este o balanță impartială de apreciere a creativității umane, din Neoliticul ceramic și agrar, de când a fost atestată cu certitudine *civilizația calendarului* (s.a.) până în vremurile recente" (Ghinoiu 1997, VIII). Cunoștințele astronomice ale oamenilor societăților primitive, bazate pe observația directă a dinamicii astrelor pe bolta cerească au dus la împărțirea timpului calendaristic care marchează, pe de o parte, trecerea de la lumină la întuneric în cadrul dualității zi-noapte, dar și, pe de alta, trecerea de la un anotimp la altul, marcată de pragurile temporale ale solstițiilor și echinocțiilor care stau la baza întocmirii calendarului popular.

O cercetare comparativă a manifestărilor rituale desfășurate în perioada solstițiului de iarnă, în cadrul ciclului sărbătorilor de Crăciun și Anul Nou, cu cele desfășurate în perioada solstițiului de vară, care cuprind două sărbători importante, *Rusaliile* și *Sânzienele* sau *Drăgaica* arată faptul că în ambele momente se desfășoară acțiuni asemănătoare: colinde, jocuri cu măști, acte magice, rituri propițiatice etc. Unele dintre acțiuni au legătură cu perioada echinocțiilor, cum este cazul Sântoaderilor, a

BDD-A31479 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:33 UTC)

carnavalurilor etc. Cu privire la originea și răspândirea sărbătorilor din ciclul solstițiului de vară, Romulus Vuia remarcă: „Numele Rusaliilor păstrează amintirea uneia din cele mai grandioase sărbători ale naturii. Pe plaiurile Traciei și ale Phrygiei, patria rozelor și a vinului, unde contrastele dintre anotimpuri erau atât de izbitoare, reîntoarcerea verii a fost celebrată cu un fast deosebit de populația tracă. Mulțimea, cuprinsă de o adevărată nebunie a dansului, cu capetele împodobite cu flori, inunda grădinile și dumbrăvile înflorite și, în sunetele muzicelor și cântecelor, se învârteau hore și alte dansuri bahice care se transformau în adevărate orgii. Timpul cel mai potrivit pentru această serbare au fost zilele înfloririi rozelor, în mai sau iunie, când vegetația exuberantă atingea culmea dezvoltării sale, în pragul zilelor calde ale verii, când această pompă de flori va fi schimbată în curând în belșugul dătător de fructe. De la acest cult al rozelor a primit această serbare numirea de Rosalia." (Ghinoiu 1997, VIII).

Primele informații despre sărbătoarea Rusaliilor la românii timoceni datează din anul 1890 și aparțin institutorului sârb Riznici, care le-a publicat în revista „Am Urquel" (v. Eliade 1980, 200-204). Autorul relatează un ritual ciudat care avea loc în satul Dubroca din Serbia, unde femeile cădeau în zilele Rusaliilor într-o stare de transă hipnotică, fenomen ce a stârnit interesul oamenilor din zonă și chiar din locuri îndepărtrate. În anul 1905 etnograful sârb Tihomir Georgevici publică o lucrare mai amplă despre românii din Timocul sârbesc, intitulată *Printre românii noștri,* în care găsim informații interesante privind originea românilor timoceni, răspândirea lor pe malul sârbesc al râului Timoc, date despre așezări, ocupații și obiceiuri. Făcând abstracție de aprecierile total lipsite de obiectivitate ale autorului privitoare la comportamentul și moravurile românilor, informațiile etnografice sunt prețioase. Relatările despre *Rusalele* din satul Dubroca, plasa Zvjid, reproduc informații culese de la sătenii din zonă. În anul 1926 Emanoil Bucuța surprindea același fenomen la femeile din zona Vidinului, fenomen despre care face referire în lucrarea *Românii dintre Vidin și Timoc* (1939, 149). În anii 1938 și 1939, G. A. Kuppers a asistat la transele hipnotice ale femeilor din același sat amintit de Kuppers, Dubrocat, constatând că totul se petrecea exact la fel cum povestise Riznici în urmă cu aproape 40 de ani. Informațiile găsite în teren le publică în revista *Zeitschrift fur Ethnologie*[1]. Într-o conferință susținută la societatea de cultură macedo-română în anul 1925, G. Constante (2008, 237) face la rândul său câteva observații privind petrecerile și jocurile organizate de către românii din Timocul bulgăresc.

Data sărbătorii religioase a Rusaliilor a fost fixată de Biserica Ortodoxă la 50 de zile după Paști, în ziua Coborârii Duhului Sfânt asupra apostolilor. Prin această suprapunere biserica se străduia să tempereze extazul și practicile orgiace și să păstreze tradiția celebrării vegetației, explozivă în această perioadă, ca și a rozelor și celorlalte flori. Până în zilele noastre s-a păstrat practica de a împodobi la *Rusalii* biserica cu ramuri de tei, iarbă, viță de vie și flori, pentru a fi binecuvântate prin rugăciuni după Sfânta Liturghie. Tot la Rusalii se practică binecuvântarea holdelor înainte de începerea

[1] G.A. Kuppers*, Rosalienfest und Trancetanze in Dubroka. Pfingstbrauche im ostserbischen Bergland,* (în) *Zetschrift fur Ethnologie*, Budapesta, 1954, p. 212-224, apud M. Eliade 1991*,* 200.

BDD-A31479 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:33 UTC)

secerișului, efectuată de preoți la răscruci sau la capătul lanurilor. Credincioșii primesc, întocmai ca și la Florii, crengi înverzite, flori sau spice de grâu pe care le duc acasă și le păstrează la icoane, pentru valoarea lor apotropaică. În Timocul sârbesc, Tihomir Georgevici susține că sărbătoarea dura trei zile, iar în cel bulgăresc, Emanoil Bucuța susține că dura șapte zile.

Credințe, scenarii și ritualuri implicate

Așa cum am arătat anterior, Tihomir Georgevici relatează obiceiurile practicate de românii din satul sârbesc Dubroca, plasa Zvjid, localitate ajunsă celebră pentru manifestările ciudate din acest răstimp, fapt pentru care veneau aici oameni din alte sate, unele situate la mari depărtări. Curiozitatea vizitatorilor era provocată de căderea femeilor în răstimpul celor trei zile, cât țineau acolo *Rusalele,* într-un somn hipnotic, din care se trezeau prin cântecul cărăbașului. Acest fenomen se petrecea progresiv, începând cu ora trei după amiază a primei zile de Rusalii, continuând a doua zi de la ceasurile amiezii și a treia zi, după ora 9 dimineața, până spre seară. Autorul menționează că nu a participat personal la eveniment, ci a cules informații din zonă. Astfel a aflat că puteau cădea în leșin chiar și copii mici sau babe. Autorul descrie astfel curgerea evenimentelor: „Înainte ca vreuna din ele să cadă în leșin, tresare, apoi se culcă și imediat începe să se bâțâie, lovindu-se cu palma pe unde poate. Cum a căzut, vine cărăbașul. De femeia căzută în leșin se apropie doi bărbați care se numesc *crai* și trei femei care se numesc *crăițe*. Craii țin în mână săbii scoase din teacă și alături de crăițe încep să joace astfel încât unul din ei trage hora, iar al doilea este jucător. El dansează în jurul femeii leșinate, cântând: *Op, op, op, op! iar așa / Și-nc-o dată iar așa!*" (Georgevici 2008, 94). În cântecul cărăbașului, cel ce conduce hora apucă femeia de subțioară și o trece peste pârâu, aplecând-o de trei ori. La fiecare aplecare repetă cântecul de la început. În această vreme ceilalți feciori din ceată joacă. Unul dintre conducătorii horei ia în gură puțină apă de la pârâu, puțin pelin, puțin usturoi, pe care le amestecă bine și le aruncă în gura și pe fața femeii. Apoi face semnul crucii cu sabia pe pieptul femeii, timp în care ceilalți jucători o lovesc cu picioarele. În cele din urmă femeia își vine în fire, își face semnul crucii, iar unul din flăcăi îi dă de două ori să bea apă cu cuțitul, o spală și o așază pe locul unde căzuse. Femeia se ridică și intră apoi în horă jucând ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Hora continuă să se învârtească, fără a mai fi în atenția spectatorilor. Autorul arată în că în ultimii ani au căzut și femei din satele învecinate, iar femeile din Duboca măritate în alt sat se întorc de Rusalii acasă, căci dacă ar cădea în leșin nu ar avea cine să le ajute să-și revină, iar locuitorii satului ar fi supuși tot anul interdicției de a mai intra în mânăstiri. El presupune că la originea căderii în leșin a femeilor ar sta o legendă locală (v. Georgevici 2008, 95).

T. Georgevici reproduce în lucrarea sa explicația medicului sârb Voisalv M. Subotici privind aceste ciudate căderi în transă hipnotică: „Rusalele – somnul hypnotic în Serbia – arată acesta – este o epidemie isterică locală, transmisă prin erditate, care, pe cale de autosugestie revine în mod periodic, în ziua Sfintei Treimi, în aceeași localitate și la aceleași familii sau cel puțin în anumite familii care au fost cândva în

BDD-A31479 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:33 UTC)

rudenie de sânge." Medicul arată că fenomenul nu este singular, ci reprezintă continuarea unor fenomene „vechi de secole, de natură isterică, aduse din alte țări și localizate la elementul românesc sârbo-vlah din Serbia" (Georgevici 2008, 95-96).

În toate relatările despre manifestările românilor de pe cele două maluri ale Timocului (Timocul sârbesc și cel bulgăresc) din perioada Rusaliilor accentul cade pe povestea căderii în transă hipnotică a femeilor, însă lipsesc informații importante privind credințele populare care au dus la apariția acestor manifestări, avem informații succinte despre actanții implicați – ceata de jucători, femeile care ajută la ritualul de tămăduire (*Crăițele),* modul cum au fost selecționați, pe baza căror calități, cum și când constituit, ceata de jucători, ce instrumente au folosit în ritual etc.

Referințe bibliografice

Bucuța, Emanoil. 1939. *Românii dintre Vidin și Timoc.* Culegere de izvoare îngrijită de C. Constante și A. Golopenția. Vol. II. București: Imprimeria Institutului Statistic.
Constante, C. 2008. *Românii din Timoc.* Timișoara: Editura Marineasa.
Eliade, Mircea. 1991. *Tratat de istoria religiilor*. Vol. I. București: Editura Științifică.
Evseev, Ivan. *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească.* Timișoara: Editura Amarcord.
Georgevici, Tihomir. 2008. *Românii din Timoc,* II. Timișoara: Editura Marineasa.
Ghinoiu, I. 1997. *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*. București: Editura Fundației Culturale Române.
Guenon, René. 2008. *Simboluri ale științei sacre*. București: Editura Humanitas.
Hedeșan, Otilia. 2008. *Românii din Timoc*. I Timișoara: Editura Marineasa.
Martinovici, A. S. 2006. *Cultura populară a românilor din Timoc – încercare de periodizare a cercetărilor etnologice*, în „Philologica Iassyensia", an II, nr. 1.
Vuia, Romulus. 1975. *Studii de etnografie și folclor.* București: Editura Minerva.

BDD-A31479 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:33 UTC)